

HERAKLEİA PONTİKE'DE (KARADENİZ EREĞLİ) TESPİT EDİLEN ERKEN VE ORTA BİZANS DÖNEMİ LEVHA ÖRNEKLERİ¹

Ali KIPRAMAZ(M.A)*

Öz: Herakleia Pontike Antik Kenti, bugün Zonguldak ili, Karadeniz Ereğli ilçe sınırlarında yer alan bir liman yerleşimidir. Konumuzu oluşturan levhalar ise Karadeniz Ereğli Müzesi ve Cehennemagzı Mağaraları olarak bilinen mevkide, Mağara Kilisesi'nde yer almaktadır. Levhaların kullanım alanlarını ve işlevlerini tam olarak anlayabilmek için ilk bulunduğu yerleri bilmek gerekmektedir. Yapılan araştırmalar sonucu levhaların daha çok dini yapılarda kullanıldığı düşünülmektedir. Genellikle kiliselerde templon, ambon, solea, atlar, kiborium, kathedra gibi kuruluşların yanı sıra, nef ayrımları, giriş bölümleri, balkon, ya da galerilerde sütun ve paye aralarına konumlandırılmaktadır. Kullanıldıkları alanlara göre tek veya iki yüzü işlenen levhalarda genel olarak bitkisel, geometrik ve figürlü süslemeler yer alır. Dini yapıların yanında Bizans mimarisinde sivil yapılarda kullanılan örnekler de rastlanılmaktadır. Tespit ettiğimiz levhalar mermer ve kireç taşı malzemeden üretilmişlerdir. Parçalarda, Bithynia ve Paphlagonia Bölge örnekleri ile benzer olarak kabartma, kazıma ve oyma teknikleri görülmektedir. Bu çalışmada Herakleia Pontike levha örnekleri, paralelleri ile ele alınıp değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz Ereğli, Karadeniz, Bizans Sanatı, Mimari Plastik, Levha.

EARLY AND MIDDLE BYZANTINE PERIOD EXAMPLES OF DETERMINED SLAB IN HERAKLEIA PONTICE (KARADENİZ EREĞLİ)

Abstract: Herakleia Pontike Ancient City is a port settlement located at the boundaries of the Black Sea Ereğli district of Zonguldak province today. The plates that make up our topic are located in the Cave Church, in the location known as Karadeniz Ereğli Museum and Cehennemagzı Cave. In order to fully understand the usage areas and functions of the boards, it is necessary to know the first locations. As a result of the researches, it is thought that the plates are mostly used in religious buildings. Usually in churches, such as templon, ambon, solea, horses, kiborium, kathedra, as well as neph separations, entrance sections, balconies or galleries are positioned between columns and pillars. There are vegetative, geometric and figurative decorations on the plates, which are processed on one or both sides according to the areas they are used. In addition to religious buildings, examples used in civil buildings in Byzantine architecture are also encountered. The plates we detected were made of marble and limestone material. Embossing, scraping and engraving techniques are seen in the pieces, similar to Bithynia and Paphlagonia Region samples. In this study, Herakleia Pontike plate samples are evaluated and evaluated with their parallel.

Keywords: Karadeniz Ereğli, Black Sea, Byzantine Art, Architectural sculpture, Slab.

¹ Bu çalışma Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı'nda 31.10.2019 tarihinde, Dr. Öğr. Üyesi Şener Yıldırım danışmanlığında tamamlanan "Herakleia Pontike (Kdz. Ereğli) Bizans Dönemi Taş Eserleri" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Karadeniz'in önemli liman yerleşimlerinden olan Herakleia Pontike, bugün Zonguldak ili Karadeniz Ereğli ilçe sınırları içinde lokalize edilmektedir. 4. yy.'dan önce Hıristiyanlığın bölgede yavaş yavaş yayıldığı, bu inancı benimseyen halkın yaşadığı zorluklar hakkında düzensiz bilgiler yer almaktadır (Kaçar, 2008: 197-215). Bölgede Hıristiyanlığın kökleşmesi ancak devlet politikası ile mümkün olmuş, devlet eliyle uygulanan bu politikalar özellikle kilise konsillerinde kendini göstermiştir (Kaçar, 2008, 197-215).²

İmparator Diocletianus Döneminde (M.S. 284-305) Küçükasya 3 ayrı bölgeye (= *diocesis*) ayrılmıştır (Öztürk, 2011, 488). Herakleia Pontike, Kuzeybatı Anadolu'daki Pontica diocesis'i ve Honorias sınırlarında lokalize edilmiştir. Kent 341 yılına tarihlenen Pontos ve Bithynia Konsili'nde Pontos olarak gösterilmiştir (Ramsay 1960, 215-216). II. Theodosios (408-450) tarafından oluşturulan ve merkezi Claudiopolis (Bolu) olan, Paphlagonia temasının batı bölümünde yer alan Honorias³ eyaleti, adını imparatorun amcası Honorias'tan alır.⁴ Bizans Döneminde Herakleia Pontike, Zonguldak'ın bir diğer antik yerleşimi olan Tios/Tieion⁵ (Filyos) ile birlikte Claudiopolis (Bolu), Konuralp-Üskübü, Krateia (Gerede) ile birlikte bölgenin piskoposluk merkezlerini oluşturmuştur (Bingham 1840, 100). 565 yılında Karadeniz Ereğli Paphlagonia bölge sınırlarında gösterilmiştir (Haldon, 2007, 66-102). 7. yy. da Anadolu'da ilk büyük Arap akınları görülmektedir. Bu dönemde Nikaia (İzmit) zarar görmüştür. Bazı kaynaklarda 806 yılında Herakleia'nın Harun Reşit tarafından yağmalandığını belirtmişse de bu yağmanın aynı antik adı taşıyan Herakleia (Konya Ereğlisi) olduğu düşünülmektedir (Hoepfner, 1966, 13). Herakleia, 632 yılından 11. yy. sonuna kadar Opsikion temasının önemli liman yerleşimlerinden biridir (Haldon, 2007, 66-102, Gregory 2005, 179, Map. 7.2). 7-8. yy.'dan itibaren merkezi Ankyra (Ankara) olan Boukellarios temasında Claudiopolis (Bolu), Konuralp-

² Bölgedeki Hıristiyan dini oluşumları için ayrıca bkz. (Madrigal, 2014, 19; Chotzakoglou, 2013, 94; Hoepfner, 1966, 13; Plinius, 2001, 66-67, 89-90)

³ Herakleia Pontike, 380-536 sivil teşkilat listelerinde Honorias sınırlarında gösterilir bkz. (Ramsay, 1960, Honorias ve Paphlagonia Listeleri).

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Texier, 2002, 95; Lee, 2008: 33-62).

⁵ Herakleia Pontike'nin doğusunda yer alan Tios/Tieion antik kentinde bugün arkeolojik kazılar Karadeniz Ereğli Müze Müdürlüğü başkanlığında, Doç. Dr. Şahin Yıldırım bilimsel danışmanlığında devam etmektedir. Üzerinde modern yerleşimin olmadığı antik yerleşimde yapılan çalışmalarda, başta Herakleia Pontike olmak üzere Karadeniz Bölgesine ait birçok verinin tespit edilmesi bölge arkeolojisi açısından oldukça önemlidir, Tios/Tieion kenti ayrıntılı bilgi için bkz. (Yıldırım, 2013, 727-750; Yıldırım, 2016, 13-32; Yıldırım, 2017a, 465-478; Yıldırım, 2017b, 147-167, Yıldırım, 2017c, 206-242, Yıldırım, Edward, Williams, Lana, Bora, Sinelli, 2018, 437-448).

Üskübü, Tios/Tieion (Filyos) ile birlikte gösterilmektedir (Parthey, 1866, 34, 65, 188, 208; Burckhardt, 1893: 58-59; Jones, 1971, 537).

13. y.y.'da Bizans İmparatorluğu siyasi yönden karışık durumdadır. Konstantinopolis'e gelen IV. Haçlı Ordusu, Aleksios'u tahtan indirerek yerine haçlı komutanı Baudouin de Flandre'ı geçirmişti. Buna karşın ruhban sınıfı tarafından I. Theodoros Laskaris (1204-1222), Bizans İmparatoru ilan edilmişse de Latinler karşısında tutunacak durumda olmayıp İznik'e çekilmiş, İznik İmparatorluğunu kurmuştur. Aynı dönemlerde Komnenos Hanedanından I. Andronikos'un torunları Aleksios ve David idaresinde Karadeniz'in güney doğu kıyısında Trabzon Prensiğini kurmuştur (Ostrogorsky, 2011, 393). Bu dönem Herakleia bir süre Trabzon Rum İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir. 1204-1205 senesinde David Komnenos Herakleia'da kalmış, kentin savunma yapılarını güçlendirmiştir (Fallmerayer, 1827, 91). Daha sonradan İznik İmparatorluğu ve Latinler arasında barış sağlanarak Trabzon İmparatorluğu hem siyasi hem de askeri yönden zor durumda bırakılmıştır. Çünkü İstanbul'daki Latin egemenliği döneminde, 1214 yılından itibaren Herakleia İznik İmparatorluğunun yönetimi altına girmişti (Ostrogorsky, 2011, 399). 13. yüzyılda Moğol-Türk fetih dalgası Karadeniz sahil kentlerine kadar yayılmıştır (Hoepfner, 1966, 14). 1331 yılında İzmit'in fethinden sonra bile, Karadeniz Ereğli Bizans toprağı olarak varlığını sürdürdüğü görülür (Ostrogorsky, 1991, 467).

Karadeniz Ereğli'de günümüzde Bizans dönemine tarihlenen kalıntılar bulunmakta olup, bunlar arasından en ilgi çeken Cehennemağzı Mağaraları⁶ olarak bilinen mevkide 1. Mağara olan Kilise mağarasıdır. Bu alanın 3. yy. civarı Hıristiyanlar tarafından kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.⁷ Bölgenin Geç Roma ve Erken Bizans Dönemi hakkında bilgiler oldukça sınırlıdır. Bu dönemler ile ilgili verilerden en önemlisi de tespit edilen mimari plastik eserlerdir.⁸ İncelenen parçalar Karadeniz Ereğli'de Geç Roma ve Erken Bizans Dönemi hakkında bilgiler sunmaktadır (Kıpramaz ve Yıldırım 2018, 177-193; Koch, 2007, 252). Levha başlığı altında

⁶ Karadeniz Ereğli'nin tarihte farklı dönemlerde; Herakleia, Heracleia Ponti, Herakleia Pontike adlarına sahip olması, mitolojik kahraman Herakles'in Hades'in diyarı olan cehennem ve yanında yer alan üç başlı köpeği Kerberos'u, yer altından yeryüzüne çıkarttığı mekân olan mağaraların gösterilmesiyle ilgilidir. (Ainsworth, 1842, 40; De Tournefort, 1717, 186-194; Karauğuz – Özcan, 2010, 74-75; Ogden, 2013, 62; Gür, 2019, 10). Kayaya oyma yapılarında görülen murç izleri ve farklı boyutlardaki niş açıklıkları, farklı dönemlerde ihtiyaç doğrultusunda oluşturulduğu düşünülmektedir. Bölgede yer alan 4 kayaya oyma mekândan ilki olan Mağara Kilisesi'nde doğu yönünde apsis düzenlemesi yer alırken, kuzeyde ise mozaikli taban bulunur.

⁷ Kilise mağarası ve IV. mağaranın Erken Bizans Döneminde Hıristiyanlar tarafından kullanıldığı bilgisi için ayrıca bkz. (Darrouzès, 1992, 89; Eyice, 1982, 608; Makres, 1903, 16, 18, 89; Madrigal, 2014, 19),

⁸1. Mekân olan Kilise Mağarasında Roma ve Bizans Dönemine tarihlenen mimari plastik eserler yer almaktadır. Bizans Dönemine ait mimari plastik eserler tarafımızca hazırlanan yüksek lisans tezi kapsamında incelenmiş olup parçaların envanter kayıtları ve ilk buldukları yerler hakkında herhangi bir bilgi yer almaz. Müze görevlilerinden edindiğimiz bilgiye göre bu parçaların bir kısmının Karadeniz Ereğli Belediye deposunda yer aldığı, daha sonradan Cehennemağzı Kilise Mağarasına nakledildiğidir.

sınırlandırdığımız çalışmamıza dâhil ettiğimiz levhaların 5'i Karadeniz Ereğli Müzesi'nde, 4'ü ise Cehennemağzı Mağara Kilisesi'nde sergilenmektedir. İncelenen 9 levha örneğinin 4'ü kireç taşı (Kat. No. 1-2-3-4), geri kalan 5'i ise mermer malzemedен yapılmıştır (Kat. No. 5-6-7-8-9).⁹

Levhaların kullanım alanlarını ve işlevlerini tam olarak anlayabilmek için ilk bulunduğu yerleri bilmek gerekmektedir. Bizans mimari plastik çalışmalarına konu olan levha örnekleri, sivil yapıların yanı sıra daha çok dini yapılara ait olduğu bilinmektedir. Kiliselerde; templon, ambon, solea, atlar, kiborium, kathedra gibi kuruluşların yanı sıra; nef ayrımları, giriş bölümleri, balkon ya da galerilerde sütun ve paye aralarında kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında lahit yapımında da kullanılmış levha örneklerine rastlanılmaktadır. Kullanıldıkları alanlara göre tek veya iki yüzü işlenen levhalarda genel olarak bitkisel, geometrik ve figürlü süslemeler yer almaktadır.

Kullanım alanlarına genel olarak baktığımızda paye ve sütun aralarına yerleştirilerek sabitlenen levhalar, ister litürjik¹⁰ işlevli ister farklı işlevde kullanılmış olsa da iç mekân ayrımının gerektiği durumlarda yararlanılmıştır. Sütun aralarında kullanılan örneklerde, sütun kaidelerinin plinthosuna düşey doğrultuda açılan oluk vasıtasıyla ya da levhaların sütun kaidelerinin profillerine göre kesilip tanzim edilmesiyle kullanılan örneklere de rastlanılmaktadır (Peschlow, 2006, 54, Fig. 1). Bir başka düzenleme ise sütun gövdelerinin kurşunla kenetlenerek tutturulan levhalar, bazı durumlarda ise sütun gövdelerine veya stylobatlara açılan oluklar vasıtasıyla da yerleştirilmişlerdir (Westphalen, 2000, 279, Fig. 5a). Bazı levha örneklerinde tek parça olarak kenar kısımları trapez kesitli düzenlendikleri, bazen de sağlam şekilde yerleştirilmesi amacıyla üstünde ya da altında "levha üstü" ve "levha kaidesi" olarak tanımlanan, trapez kesitli parçalarda kullanımına rastlanılmıştır (Alpaslan, 1998, 235; Orlandos, 1952, 518, Res. 480). Bazı örneklerde ise özellikle yüksek nef ayrımı düzenlemelerinde karşılaştığımız, sütun kaideleri aralarına yapılan duvar üzerine konumlanan levhayı desteklemek amacıyla "levha yanı" olarak tanımlanan trapez kesitli öğelerle birlikte düzenlenerek levha alt bölümlerinin kesilmesine gerek kalmadan kullanıldığı görülmektedir (Sertel, 2019, 190; Sertel, 2017, 141-146, Şek. 51, Çiz. 54-58, 101).

⁹ Makale kapsamında değerlendirdiğimiz 9 parça'da kiliselerde Erken ve Orta Bizans Döneminde litürjik işlevli olarak kullanıldığını düşündüğümüz örnekler olup, bunun haricinde Mağara Kilisesi'nde bir lahit'e ait olduğunu düşündüğümüz parça ile ön ve arka yüzleri sade bırakılmış kaba işçilik gösteren farklı boyutlardaki kırık halde bulunan levha parçaları makale kapsamına alınmamıştır. Tıpkı incelediğimiz örnekler gibi bu levha parçalarının da ilk buldukları yerler hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

¹⁰ Liturji kelimesinin kökeni Yunanca "liturgia" dır. "Ayin-ibadet" anlamına gelen liturji; imparatorluk liturjisi, doğum liturjisi, ölüm liturjisi, vaftiz liturjisi ve Ökaristi gibi bölümlere ayrılır. Kilisede yapılan ibadetler; kurban verme, özellikle Ökaristi, vaftiz ve diğer liturjik ayinlerdir (Taft, 1991, 1240; Acara, 1998, 184).

Karadeniz Ereğli'de incelenen levhaların 5'inde envanter numarası yoktur, ayrıca ilk buldukları yer ya da ait oldukları yapı bilinmemektedir.¹¹ Bu bakımdan örneklerin bölge'nin Bizans Dönemi mimarisi düşünülerek değerlendirilmesi gerekmektedir. Çalışmamızda konu dâhilinde incelenen parçaların üslup, motif, kompozisyon, bezeme tekniği, malzeme ve boyutları ele alınıp paralelleri ile birlikte genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. İlk olarak 2017 yılında tespit ettiğimiz örneklerin detaylı incelenmesi ile birlikte Karadeniz Ereğli'nin Bizans Dönemine ait malzemesinin tanıtılması ve bölgenin etkileşim alanının belirlenmesi öncelikli hedefimizdir.

Katalog¹²

Kat. No. 1¹³ (Fig.1) Karadeniz Ereğli Müze bahçesi, A. 00. 14. 5 Env. no., Kireçtaşı.

G: 142 cm. Y: 95 cm. K: 12 cm.

Dikdörtgen levha orta bölümden dikey doğrultuda kırıktır. Dikdörtgen iki çerçeve içinde alçak kabartma tekniğiyle yapılmış bezeme kompozisyonu yer alır. Merkezde bulunan ve üzerinde tek şeritli örgü motifinin yer aldığı madalyon içerisinde eşit kollu haç motifi bulunur. Haç kolları merkezden dışa doğru genişlemekte, uçları ise içbükey doğrultuda daralma yapmaktadır. Alt haç kolunun iki yanından çıkan akanthus, yukarı doğru genişleyerek yan haç kollarına temas etmektedir. Madalyonun her iki yanında eşkenar dörtgen motifi bulunur, dörtgenlerin her bir kenarında düğümlü bezemeler vardır. Belli bir düzen olmayan düğümlerin, boyutlarında ve konumlarında farklılıklar görülmektedir. Sol tarafta yer alan eşkenar dörtgen içinde haç kabartması bulunurken, sağdaki eşkenar dörtgende rozet içinde sekiz yuvarlak yapraklı çiçek motifi yer alır.

Kat. No. 2 (Fig.2) Karadeniz Ereğli Müze bahçesi, A. 00. 14. 6 Env. no., Kireçtaşı.

G: 140 cm. Y: 90 cm. K: 13 cm.

Dikdörtgen formdaki levha yüzeyinde dikdörtgen formlu iki çerçeve içinde alçak kabartma tekniğiyle yapılmış bezeme kompozisyonu yer almaktadır. Orta bölümde üzeri tek şeritli örgü motiflerinden oluşan madalyon kabartması bulunmaktadır. Madalyon içinde sekiz kenarlı yıldız motifi yer alır. Madalyon merkezinde Latin haçı kabartması görülmektedir. Madalyonun her iki yanında eşkenar dörtgen motifi bulunur, dörtgenlerin her bir kenarında düğüm motifleri vardır. Düğüm motiflerinde belli bir düzen olmayıp boyutlarında ve konumlarında farklılıklar görülmektedir. Sol bölümde yer alan eşkenar dörtgen içinde bulunan birbirine bitişik dört dairesel kabartmanın merkezinde matkap delikleri yer alır. Diğer yanda ise

¹¹ Envanter numarası olmayan levhalar; Kat. No. 6-7-8-9.

¹² G: Genişlik, Y: Yükseklik, K: Kalınlık, (k): Kırık, Kat. No: Katalog numarası, Fig: Figür.

¹³ Kat. No. 1 ve 2 numaralı levhalar müzeye Gökçebey'den getirilmiştir.

rozet içinde sekiz yuvarlak yapraklı çiçek motifi bulunur. Levhanın üst bölümü ve kenarlarında kırıklar yer alırken ön yüzde aşınmalar görülmektedir.

Kat. No. 3¹⁴ (Fig.3) Karadeniz Ereğli Müze bahçesi, A. 00. 14. 6 Env. no., A.99.1.26 Env. no., Kireçtaşı, G: 116 cm. Y: 90 cm. K: 13 cm.

Dikdörtgen formlu levhanın kenarlarında kırıklar görülmektedir. Dikdörtgen çerçeve merkezinde iki daireden oluşan madalyon içinde Latin haçı motifi yer almaktadır. Haç kollarının uç kısımları, dışa doğru genişleme yapmaktadır. Madalyon altından her iki yöne doğru yükselen band uçlarında ok ucu motifleri bulunmaktadır.

Kat. No. 4 (Fig.4) Karadeniz Ereğli Müze bahçesi, A.99.6.1. Kireçtaşı.

G: 68 cm. Y: 77 cm. K: 13,5 cm.

Dikdörtgen formlu levhanın ön yüzünde iki çerçeve içerisinde büyük boyutlu iki kademeli Latin haçı kabartması yer alır. Haç kolları, uç kısımlarda genişleyerek içerdeki çerçeve ile birleşir.

Kat. No. 5 (Fig.5) Karadeniz Ereğli Müze bahçesi, Mermer.

G: 67,5 cm. Y: 60,5 cm. K: 13,5 cm.

Kare formlu levhanın ön yüzünde kazıma tekniği ile iç içe işlenmiş iki çerçeve içerisinde Malta haçı yer almaktadır. Haç kollarının uçlarının köşelerinde inci taneleri görülmektedir. Levha kenarında kırık ve aşınmalar vardır.

Kat. No. 6 (Fig.6) Cehennemağzı Mağara Kilisesi, Mermer.

G:74 cm Y: 72 cm K: 10 cm.

Kare formlu levhanın bir kenarı kırıktır. Sağlam olan diğer yan kenarında balüster ile tutturulması için yapılmış kenet çıkıntısı görülmektedir. Ön yüzünde yüksek kabartma tekniğinden yapılmış eşit kollu haç motifi yer almaktadır. Haç kollarının uç kısımlarından her iki yana doğru yönelen ve levha köşelerinde son bulan kıvrımlar bulunur. Sağlam olan kenarda dikey doğrultuda bir profil yer alır.

Kat. No. 7 (Fig.7) Cehennemağzı Mağara Kilisesi, Mermer.

G: 40 cm. (k) Y: 44 cm. (k) K: 8 cm.

Dört kenarı kırık olan levhanın merkezinde madalyon içinde biri tam diğeri yarım görülen haç kabartması yer alır. Madalyon içinde haç kollarından çıkan ve tüm yüzeyi dolduran akanthus yaprakları vardır. Merkezde ise haç kollarının arasında ikişer matkap izi görülür. Ön yüzünde çerçeveye ait tek profil yer alır, diğer kenarlar ise kırıktır. Levhanın arka yüzü kaba yonu olarak işlenmiştir.

¹⁴ Levha 05.01.1999 tarihinde Karadeniz Ereğli Belediyesi'nden müzeye getirilmiştir.

Kat. No. 8 (Fig.8) Cehennemağzı Mağara Kilisesi, Mermer.

G: 42 cm. (k) Y: 49 cm. (k) K: 8 cm.

Levha yan ve alt yönden kırıktır. Ön yüzde iki kenarda bulunan üç çerçeve korunmuştur. Merkezde iç içe geçen dört eşkenar dörtgenin üst köşesinde kabartma tekniğinde yapılmış kıvrık dallardan oluşan bitkisel süsleme yer alır. Kıvrık dalların arasında basitçe işlenmiş spiral motifleri görülmektedir. Levhanın arka yüzü bezemesizdir.

Kat. No. 9 (Fig.9) Cehennemağzı Mağara Kilisesi, Mermer.

G: 70 cm (k) Y: 64 cm (k) K: 12 cm.

Dört yönden kırık olan levha parçası ön yüzeyinde muhtemelen madalyon içinde haç koluna ait olduğu düşünülen kabartma yer alır. Eserin arka yüzeyi sade bırakılmıştır.

Değerlendirme:

İncelenen levhaların kamu ve dini¹⁵ yapılarda kullanılıp kullanılmadığı kesin olarak bilmek oldukça güçtür. Üslup özellikleri erken dönemlerde yüksek kabartma tekniğinde yapılmış zengin profilli çerçeveler içinde figüratif ve dekoratif unsurların işlenmesi, İkonoklasma döneminde figürlü kompozisyonların yasaklanması dekoratif motiflerin yaygınlaşması, İkonoklasma sonrası motif ve figürlerin orta dönem üslubunda yer yer tekrarlanması ve daha alçak kabartma tekniklerinin uygulandığını görmekteyiz (Parman 2002, 161).

Çalışma kapsamında incelediğimiz levhalar yükseklikleri 44-95 cm., genişlikleri 40-142 cm., kalınlıkları 8-12.5 cm. arasında değişen kare ve dikdörtgen formlarda üretilmişlerdir. Müze envanter defterinde Gökçebey'den getirildiği belirtilen Kat. No. 1-2 levhaları köşelerinde düğümlü eşkenar dörtgenler (rhombus) görülmektedir. Eşkenar dörtgenler Erken Bizans Dönemi'nde korkuluk levhalarında yaygın olarak kullanılan bir bezemedir.¹⁶ Orta Bizans döneminde devam eden bu uygulama, bazı eklemeleri yanında getirmiştir. Eşkenar dörtgenlerin köşelerine işlenen madalyon içinde ya da madalyon olmadan işlenmiş kompozisyonlar yer alırken bazı örneklerde ise eşkenar dörtgenler içine de işlenen motiflere de rastlanılmış. 10-11. yy. tarihlendirilen benzer örnekleri Topkapı Sarayı Müzesi'nde, sarayın ikinci avlusunda, Dolap Ocağı olarak bilinen bahçede yer alır (Tezcan, 1989, Res. 520-521). Levha ön yüzlerinde görülen (Kat. No. 1-2) dış düğümlerin boyut ve konumlarında farklılıklar vardır. Motifler asimetric olarak konumlandırılmıştır. Ayrıca Kat. No. 2'de yer alan levha ön yüzünde yer alan haç kabartmasının tek yan kolunun oldukça düzensiz şekilde işlendiği görülmektedir. Paralellerine Parman'ın Afyon,

¹⁵ Karadeniz Ereğli'de tespit ettiğimiz levhalar içinden dini mimaride kullanıldığını ve templon'a ait olduğunu düşündüğümüz levhaların değerlendirilmesi yapılmıştır. Tespit edilen diğer örnekler için bkz. Kıpıramaz, 2019, Kat. No. 59-59-65-66-70-71-72-73).

¹⁶ Örnekler için bkz. (Barsanti, 2004, pp. 31-50, Fig. 5-19; Russo, 2005, 196).

Eskişehir, Uşak Müzelerinde yapmış olduğu çalışmalarda tespit ettiği levhalarda (Parman, 2002, Res. 49-50-71-115-125-126), 1999 yılında S. Alparslan tarafından Antalya-Kaleiçin'nde yapılan yüzey araştırmasında (Alparslan, 1999, Res. 4), Akşehir Ulu Camii'de avlunun kuzeydoğusunda inşa edilen minarenin pabucunda, avluya bakan batı duvarında yer alan devşirme olarak kullanılmış templon levhası yine benzer örnekler olup, kompozisyon ve üslup olarak değerlendirildiğinde Kat. No. 1 ve 2'de incelenen levhalar 9-10 yy. tarihlendirilebilir.¹⁷

A. 99. 1. 26 envanter numaralı parça (Kat. No. 3), müzeye Karadeniz Ereğli Belediyesi'nden getirilmiştir. Dikdörtgen formlu levhanın çerçeve ile sınırlandırılmış merkezinde madalyon içinde Latin haç motifi görülmektedir. Madalyon altından her iki yöne doğru yükselen band uçlarında ok ucu motifleri yer alır. Bu özelliğin bir diğer varyasyonu, bandlardan çıkan ok ucu motifinin uçlarında birer haç yer almaktadır. Bu oluşum levhaların yanında lahitlerde de görülen bir bezeme unsurudur. Bazen merkezlerde madalyon yerinde kristogramda olabilir. İstanbul kökenli kompozisyon, başkentten ihraç edilen Prokonnesos mermerinden levhalar aracılığıyla tüm bölgeye dağılarak yerel malzemeye uygulanmıştır (Aydın, 2013, 288). Kat. No. 3'de incelenen levhanın da bu özellikte olduğu söylenebilir. Başkentte benzer özelliğe sahip levhaların 5 ve 6. yüzyıldan başlayarak 9. yüzyıla kadar yapıldığı bilinmektedir¹⁸ (Aydın, 2013, 288).

Müze'de yer alan A.99.6.1 envanter numaralı dikdörtgen formlu bir diğer levhanın köşeleri ve kenarlarına kırıklar vardır (Kat. no: 4). Levhanın ön yüzünde iki çerçeve içerisinde büyük boyutlu iki kademeli Latin haçı kabartması yer alır. Haç kolları, uç kısımlarda genişleyerek içerdeki çerçeve ile birleşir. Dar formu ve ön yüzündeki büyük boyutlu haç motifi ile değerlendirildiğinde bir ambon'a ait korkuluk/podyum levhası olmalıdır. Yalvaç Müzesi'nde yer alan envanter numarası bulunmayan mermer malzemedan yapılmış levha ile benzer özelliktedir (Yeşiltaş, 2012, 178, Kat. No. 80). Fakat Yalvaç Müzesi'nde yer alan levhanın yüzeyinde görülen haç motifinin işleniş stili olarak daha geç döneme tarihlendirilmekte olup Orta Bizans Dönemine

¹⁷ Kat. No. 1 ve 2 levhaları Karadeniz Ereğli Müzesine Gökçebey'den getirilmiş, her iki örnekte Aslı Cumalıoğlu tarafından 2011 yılında hazırlanan Yüksek Lisans tezinde templon levhası olarak değerlendirilmiş, levhaların ön yüzünde bulunan bezemelerin Sasani etkili olduğu belirtilerek 9-10 yy. aralığında tarihlendirmiştir (Cumalıoğlu, 2011, 284, Kat. no: 207-208), Kat. No. 2 levhası 2010 yılı öncesinde yüzey araştırması sırasında Zonguldak'a bağlı Gökçebey/Tefen Halk Eğitim Merkezi'nin önünde tespit etmişlerdir. Cumalıoğlu ise 2011 yılındaki yüksek lisans tez çalışmasında aynı eseri Zonguldak/Çaycuma ilçesi'nde olduğunu belirtmiş (Karağuz, Akış ve Kunt, 2010, 194, Levha CLIV: Resim 2; Cumalıoğlu, 2011, 285, Kat. no: 208; Lafli ve Christof, 2012, Abb. 50). 9-11. yy. tarihlendirilen paralelleri için bkz. Tezcan, 1989, Res. 520-521; Saradi, 1997, 408, Fig. 7.

¹⁸ Paralelleri için bkz. (Mendel, 1914, 417 vd., 519-520; Peschlow, 2005, 826-827, 838, 843, Abb. 12-14; Epstein, 1981,1-28; Ötügen, 1996, Taf. 10/3-4; Aydın, 2013, Kat. No. 360).

10-11. yy. aralığında değerlendirilmektedir. Kat. No. 4'te ise haç motifinin işlenişi ve benzer örnekler ile değerlendirildiğinde Erken Bizans Dönemi 5-6 yy.'a tarihlendirilebilir.¹⁹

Çalışmamıza dâhil ettiğimiz parçalar içinde en küçük boyutlara sahip levha, Karadeniz Ereğli Müze bahçesinde sergilenmektedir (Kat. No. 5). Mermer malzemedan yapılmış kare formlu eserin ön yüzünde kazıma tekniği ile iç içe işlenmiş iki çerçeve içerisinde Malta haçı yer almaktadır. Haç kollarının uçlarının köşelerinde inci taneleri görülmektedir. Levha kenarında kırık ve aşınmalar vardır. Benzer levha parçası Çelikel Cami civarında tespit edilmiştir (Hoepfner, 1966, Taf. 26 b-c). S. Alpaslan tarafından incelenen Anadolu Medeniyetler Müzesi'nde (Env. No. 18.1.66) yer alan levhanın ön yüzündeki haç kabartması²⁰ ile oldukça benzerlik gösteren levha, 10-11 yy.'a tarihlendirilebilir.

Cehennemagzı Mağara Kilisesi'nde tespit ettiğimiz mermer malzemedan yapılmış kare formlu levhanın (Kat. No. 6) bir kenarı kırıktır. Ön yüzünde yüksek kabartma tekniğinde yapılmış eşit kollu haç motifi neredeyse tüm cepheyi kaplamaktadır. Haç kollarının uç kısımlarından her iki yana doğru yönelen ve levha köşelerinde son bulan kıvrımlar görülmektedir. Paralelllerine Bursa Arkeoloji Müzesi (Aytekin, 2019, 116, Kat. No. 118) ve Çanakkale Akköy'de gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında tespit edilmiştir (Çaylak-Türker, 2009, 212, Fig. 22). Benzer örnekleri ile değerlendirildiğinde Herakleia örneğindeki levha 5-6. yy.'a tarihlendirilebilir.²¹

Kat. No. 7'de yer alan ve dört kenarı kırık olan levhanın merkezinde madalyon içinde biri tam diğeri yarım görülen haç kolları bulunmaktadır. Ayrıca madalyon içinde haç kollarının her iki yanından çıkan sivri uçlu akanthus yaprakları yer almaktadır. Haç kollarının arasında ise ince uçlu matkap ile küçük oyuklar açılmıştır. Ön yüzünde çerçeveye ait geniş ve dar yüzeyli iki profil görülürken diğer yönler kırıktır. Eserin arka yüzeyi sade bırakılmıştır. Bu tip örneklerde

levha merkezindeki madalyondan çıkan dalga formlu bantların iki yanda yürek motifi ile işlenmesi ve bunlar üzerinde Latin haçına yer veren kompozisyon, levhalarda ve lahitlerde yaygın olarak kullanılmaktadır. (Aydın, 2013, 288). Bazı örneklerde levha merkezinde görülen madalyon yerine kristogramda yapılabilmekte olup İstanbul kökenli bu kompozisyonların levhalar aracılığıyla dağılarak yerel malzemeye uygulandığı görülmektedir. Bu tip levhalar

¹⁹ Paralelleri için bkz. (Epstein, 1981, 1-28; Buchwald, 2015, Fig. 301-305; Vitto, 2017, 224), Selanik Ayasofya ambonuna ait podyum ya da korkuluk levhaları da incelenen parçaya benzer nitelik taşımaktadır bkz. (Fıratlı, 1990, Res. 170).

²⁰ Bkz. (Alparslan, 2001, Res. 25); diğer örnekler için ayrıca bkz. (Epstein, 1981,1-28; Yıldırım 2006, 93, Kat. No. 081; Temple, 2013, 187, Lev. 5.; Hoepfner, 1966, Tafel 26 b, c).

²¹ Diğer paralelleri için bkz. (Bouras, 1991, 2023-2024; Epstein, 1981,1-28).

başkentte 5. yy' dan 9. yüzyıla kadar uygulandığı görülmektedir.²² Kat. No.7 de incelediğimiz levha, Bursa'da tespit edilmiş parçalar ile benzerlik göstermektedir (Ötüken, 1996, Taf. 10/3-4).

Mağara Kilisesindeki bir diğer levha parçasının çok küçük bir bölümü bugüne ulaşabilmiştir (Kat. No. 8). Ön yüzünde bir bölümü kırık olan eşkenar dörtgen motifi bulunurken, bu bölüm ile levha çerçevesi arasındaki boşluğa alçak kabartma tekniği ile yapılmış kıvrım dallar ve aralarında basitçe işlenmiş spiral motifler görülür. Eşkenar dörtgenden oluşan korkuluk levhaları Erken Bizans Dönemi'nde kullanıldığı bilinmektedir. Bazı eklemeler ile birlikte Orta Bizans Dönemi'nde de kullanıldığı görülmektedir. Topkapı Sarayı Müzesi'nde sarayın ikinci avlusunda Dolap Ocağı olarak bilinen bahçede bulunan levha örneği bu tanıma uygun olacaktır (Tezcan, 1989, Res. 520-521). Eşkenar dörtgen köşelerinde kimi zaman madalyon içinde, bazen de madalyon olmadan işlenen kompozisyonlar yer almaktadır. 8 katalog numaralı parça benzer örnekleri ile değerlendirildiğinde 5-6. yy. tarih aralığında değerlendirilebilir²³. Bir diğer örnek (Kat. No. 9) büyük bir bölümü kırık olan, ön yüzünde muhtemelen madalyon içinde bir haç motifinin bulunduğu parçadır. Kat. No. 7 örneğimizle aynı özellik göstermektedir. Paralelleri ile değerlendirildiğinde 5-6. yy.'a tarihlendirilebilir.²⁴

Sonuç olarak Herakleia örneğinde gördüğümüz levhalar, kullanılan malzeme, üslup, motif, kompozisyon ve bezeme tekniği açısından değerlendirildiğinde, başkent üslubunu yansıtan sade örnekler olarak yerel atölyelerde üretildiğini göstermektedir. Bithynia ve Paphlagonia örnekleri ile benzer olarak kabartma, kazıma ve oyma teknikleri ile işlenen, Erken ve Orta Bizans dönemine tarihlendirdiğimiz levhalar²⁵, bölgenin her iki dönemdeki inşaa faaliyetlerini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Ereğli kent merkezinde bulunan ve günümüzde kiliseden camiye çevrilmiş Orhangazi Cami (Hagia Sophia) ile Cehennemagzı I. Mağarası olan Kilise Mağarası Erken Bizans Dönemi dini yapılarıdır. Makale kapsamında incelediğimiz 5-6. yy.'a tarihlenen levhaların Çaycuma/Gökçebey'den gelenler hariç (Kat. No. 1-2), Karadeniz Ereğli kent merkezindeki mevcut olan bu iki yapıya ait olabileceği düşünülmektedir. Modern kent'in altında kalmış antik yerleşimde tespit edilen mimari plastik malzemenin yoğunlu bize bölgede daha fazla kilisenin olduğunu göstermektedir. Çalışmamızda değerlendirdiğimiz levhaların templon levhası olarak kiliselerde kullanıldığı, sadece Kat. No. 4

²² (Aydın, 2013, 288); Benzer örnekleri için bkz. (Epstein, 1981,1-28; Castagnino-Berlinghieri ve Paribeni, 2011, 70, Fig. 8-9; Mendel, 1914, 417 vd., 519-520; Peschlow, 2005, 826-827, 838, 843, Abb. 12-14; Aydın, 2013: Kat. No. 360).

²³ Paralelleri için bkz. (Barsanti, 2004, pp. 31-50, Fig. 5-19; Russo, 2005, 196; Epstein, 1981, 1-28).

²⁴ (Peschlow, 2005, 826-827, 838, 843, Abb.; Epstein, 1981,1-28; Bouras, 1991, 2023-2024).

²⁵ Karadeniz Ereğli'de tespit ettiğimiz levhaların bir kısmı Koch tarafından yazılan "Erken Hıristiyanlık Sanatı" adlı kitapta, "Herakleia Pontika – Karadeniz Ereğlisi – Honorias alt başlığında, kent'i tanıtan kısa bilgiler eşliğinde değerlendirilmiş, yazar incelediği levhaların bir kısmını Orta Bizans Dönemine tarihlendirmiştir, bkz. (Koch, 2007, 252).

örneğin bir ambon'a ait korkuluk/podyum levhası olabileceği düşünülmektedir. Son olarak, Karadeniz Ereğli'de yürütülecek arkeolojik çalışmaların başta Karadeniz Bölgesi olmak üzere Bizans Sanatına katkıda bulunacağı şüphesiz ortadadır.

KAYNAKÇA

- Acara, Meryem. "Bizans Ortodoks Kilisesinde Liturji ve Liturjik Eserler". Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. Cilt:15/Sayı:1. 183-201. 1998.
- Akkaya, Tayfun. Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğlisi)'nin Tarihi Gelişimi ve Eski Eserleri. İstanbul: Troya Yayıncılık, 1994.
- Ainsworth, William Francis. Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia, Vol. I. London: John W. Parker, West Strand, 1842.
- Alpaslan, Sema. "Demre Aziz Nikolaos Kilisesi'ndeki Trapez Kesitli Levhalar, Levha Üstü ve Levha Kaideleri". Adalya, II, (1998) 235-247.
- Alpaslan, Sema. Architectural Sculpture in Constantinople and the Influence of the Capital in Anatolia||", Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life (Edit.: Nevra Necipoğlu), Leiden. 187-201. 2001.
- Alpaslan, Sema. "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri", Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı 2000. (2001): 265-299.
- Atasoy Sümer-Yıldırım Şahin, (Ed.), Zonguldak'ta Bir Antik Kent: Tios; 2006-2012 Arkeolojik Çalışmaları ve Genel Değerlendirme, Ankara: 2015.
- Aydın Ayşe, "Tarsus Müzesi'ndeki Erken Hristiyanlık-Bizans Dönemi Mimari Elemanları", Tarsus Müzesi Taş Eserleri, Mersin: KAAM Yayınları, 2016.
- Aydın, Aydın. "Erken Hristiyanlık-Bizans Dönem Mimari Elemanlarının/Süslemelerinin Kataloğu ve Değerlendirilmesi". S. Durugönül (Ed.), Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu Heykeltraşlık ve Mimari Plastik Eserler içinde, 185-299. İstanbul: Bilnet Matbaacılık. 2013.
- Aytekin, Fusun. Bursa Arkeoloji Müzesi Bizans Dönemi Mimari ve Liturjik İşlevli Yapısal Elemanları. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, 2019.
- Barsanti, Claudia. "İznik/Nikaia Arkeoloji Müzesi Kataloğunun Peşinde". Ed. I. Akbaygil, H. İncılık ve O. Aslanapa, Tarih Boyunca İznik içinde, 267-300. İstanbul: Ofset Yapımevi. 2004.
- Belke, Klaus. "Paphlagonien und Honorias", Tabula Imperii Byzantini Band 9. Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. 1996.
- Bingham, Joseph. Origines Ecclesiasticæ; or, The Antiquities The Christian Church, and Other Works, Vol. III. London: Printed For William Straker. 1840.
- Bouras, Laskarina. "Templon", The Oxford Dictionary of Byzantium (Edit.: Aleksander Kazhdan). New York: Oxford University Press. 2023-2024, 1991.
- Buchwald, Hans. "Churches EA and E at Sardis", Archaeological Exploration of Sardis, Report 6, (Edit.: Katherine Kiefer Andrew Ramage). England: Distributed by Harvard University Press Vitto, Fanny. (2017).
- Burckhardt, Augustus. Hieroclis Synecdemus. Lipsiae. 1893.

Castagnino-Berlinghieri – Elena Flavia – Paribeni, Andrea. Byzantine Merchant Ships and Marble Trade: New Data From The Central Mediterranean||, *Skyllis-Byzantine Merchant Ships*, 11/1. 64-75. 2011.

Chotzakoglou, Charalampos G. Harbors and Sea-Routes of the Black Sea According to Greek Hagiographical Texts, *European Centre for Byzantine and Post-Byzantine*. 2013.

Cumalıoğlu, Aslı. Hadrianoupolis ve Çevresi Geç Antik-Erken Bizans Mimari Plastik Örnekleri. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011.

Darrouzès, Jean. Notes de Littérature et de Géographie Ecclésiastiques, *Revue Des Études Byzantines*, Tome 50. 87-112. 1992.

De Tournefort, Joseph Pitton. Relation d'un Voyage du Levant, fait par ordre du Roy. Tome HH, Paris: Imprimerie Royale 1717.

Epstein, Ann.Wharton. "The Middle Byzantine Sanctuary Barrier: Templon or Iconostasis", *Journal of the British Archaeological Association*, Volume 134, Issue 1. 1-28, Plate I-VI. 1981.

Eyice, Semavi. "Türkiye'de Bizans Sanatı", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul: Görsel Yayınlar. 568-618. 1982.

Fallmerayer, Jacob Philip. Trabzon İmparatorluğunun Tarihi çev. Ahmet Cevat Eren. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 2011.

Fıratlı, Nezh. La Sculpture Byzantine Figurée au Musée Archéologique d'Istanbul. Paris: Librairie d'Amérique et d'Orient Adrien Maisonneuve, Jean Maisonneuve Successeur, 242. 1990.

Gür, Durmuş. Kuzeybatı Karadeniz'de Bizans Dönemi Dini Eserler. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2019.

Hoepfner, Wolfram. "Herakleia Pontike-Ereğli Eine Baugeschichtliche Untersuchung", *Forschungen an der Nordküste Kleinasiens Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris*, Band II, Teil I. Wien: Graz. Hermann Böhlau Nachf. 1966.

Tekinalp, Vedat. Macit. "Arykanda Kenti Bizans Dönemi Mimari Plastik ve Litürjik Taş Eserleri", Dörtlük, K., Varkıvanç, B., Kahya, T., Courtils J., Alpaslan M.D., ve Boyraz R. (Ed.). III. Uluslararası Likya Sempozyumu Bildirileri 1 içinde, 789-799. Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Enstitüsü. 2006.

John Haldon. Bizans Tarih Atlası. çev. Ali Özdamar. Kitap Yayınevi, İstanbul. 2007.

Jones, Arnold Hugh Martin. The Cities of the Eastern Roman Provinces. Second Edition. Oxford: Clarendon Press. 1971.

Kaçar, Turhan. "Early Christianity in the Black Sea: An Examination of the Literary Evidence", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü-Colloquium Anatolicum Anadolu Sohbetleri*, VII. (Edit.: Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan, Hasan Peker ve Y.Gürkan Ergin), İstanbul: 197-215. 2008.

Karauğuz, Güngör ve Akış, Ayhan ve Kunt, Halil İbrahim. Zonguldak Bölgesi Arkeoloji Eskiçağ Tarihi ve Coğrafya Araştırmaları-Arkeolojik Yerleşmeler, Kalıntılar, Buluntular İle Kdz. Ereğli ve Amasra Arkeoloji Müzesi'nden Bazı Eserler. Konya: Çizgi Kitabevi, 765. 2010.

Karauğuz, Güngör ve Özcan, Ali. Eskiçağda Zonguldak Bölgesi ve Çevresi-En Eski Devirlerden İ.S. 395'e Kadar. Konya: Çizgi Kitabevi. 2010.

Karauğuz, Güngör. Northwest Anatolia From the Perspective of Travellers: Social, Cultural Life and Archaeological Remains, SOMA 2014 Proceedings of the 18th Symposium on

Mediterranean Archaeology Wrocław-Poland, 24-26 April 2014 (Edit.: Blazej Stanislawski ve Hakan Öniz). Oxford: Archaeopress Publishing Ltd. 57-64. 2016.

Kıpramaz, Ali. Herakleia Pontike (Kdz. Ereğli) Bizans Dönemi Taş Eserleri, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi.

Kıpramaz, Ali – Yıldırım, Şahin. Herakleia Pontika (Kdz. Ereğli) Geç Roma-Erken Bizans Dönemi Sütun Başlıkları, Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E Dergisi, Cilt: 5, Sayı:1. Bartın: Bartın Üniversitesi. 177-193. 2018.

Koch, Guntram. Erken Hıristiyan Sanatı (Çev. Ayşe Aydın). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007.

Lafli, Ergün ve Christof, Eva. Hadrianopolis I, Inschriften aus Paphlagonia, BAR International Series 2366. England: Publishers of British Archaeological Reports. 1-142. 2012.

Vitto, Fanny. "The Origin of the Iconostasis in Early Christian Churches in The Holy Land", Actual Problems of Theory and History of Art: Collection of Articles. Vol. 7. (Edit.: S. V. Mal'tseva, E. Iu. Staniukovich-Denisova, A. V. Zakharova) St. Petersburg: St. Petersburg University Press. 222-231. 2017.

Le Quien, Michaelis. Oriens Christianus in Quatuor Patriarchatus Digestus, Tomus Primus. Parisiis: Ex Typographia Regia. 1740.

Lee, Alan. David. The Eastern Empire: Theodosius to Anastasius. The Cambridge Ancient History Volume XIV (Late Antiquity: Empire and Successors, (A.D. 425- 600). Cambridge University Press. 33-62. 2008.

Madrigal, Marc. Birinci Yüzyıl Anadolu Kiliseleri. Kutsal Kitap ve Arkeoloji. 2014.

Mango, Cyril. Bizans Mimarisi çev. Mine Kadiroğlu. İstanbul: Yem Yayınları, 2006.

Marek, Christian. Pontos et Bithynia: Die römischen Provinzen im Norden Kleinasien. Mainz: Verlag Philip von Zbern. 2003.

Memnon. Memnon Herakleia Pontike Tarihi (Peri Herakleias – De Rebus Heracleae), çev. Murat Araslan, Odin Yayıncılık, İstanbul. 2007.

Mendel, Gustave. Catalogue Des Sculptures Grecques, Romaines Et Byzantines, Tome III. Constantinople: En Vente Au Musee Imperial. 1914.

Ogden D. (2013). Dragons, Serpents, & Slayers in the Classical and Early Christian Worlds: A Sourcebook. Oxford: Oxford University Press, 2013.

Orlandos, Anastasios K. Hē Xylostegos Palaioxhristianikē Basilikē tēs Mesogeiakēs Lekanēs. Athens: Hē en Athēnais Archaialogikē Hetaireia. 1952.

Ostrogorsky, George. Bizans Devleti Tarihi çev. Fikret İşıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Ötüken, Semiha. Yıldız. Forchungen im Nortwestlichen Kleinasien Antike und Byzantinische Denkmaler in Der Provinz Bursa||, Istanbuler Mitteilungen, Beiheft 41, İstanbul: Deutsches Archaologisches Institut. 1-300, Tafel 1-48. 1996.

Öztürk, Bülent. "Seyahatnamelerde ve Modern Literatürde Tios/Tieion ve Territoryumu (Tios/Tieion and its Territorium in Historical Itineraries and Modern Literature)", Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi/Mediterranean Journal of Humanities. S: II/1, (Antalya 2012), 161-176.

Öztürk, Bülent. "Tios/Tieion (Zonguldak – Filyos) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları", I. Uluslar Arası Karadeniz Kültür Kongresi. (6-9 Ekim 2011). ed. Nuray Türker - Gülgün Köroğlu – Önder Deniz. 485-504 Sinop/Türkiye, Karabük Üniversitesi Yayınları, 2013.

Parman, Ebru, Ortaça'da Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2002.

Parthey, Gustavi. Hieroclis Synecdemus et Notitiae Graecae Episcopatum. Berolini. 1986.

Peschlow, Urs. Dividing Interior Space in Early Byzantine Churches: The Barriers Between The Nave and Aisles. Gerstel S.E.J. (Ed.). Thresholds of the Sacred. Architectural, Art Historical, Liturgical and Theological Perspectives on Religious Screen, East and West içinde (ss. 53-72). Washington, D.C: Harvard University Press. 2006.

Plinius. Epistulae, 10. "Genç Plinius'un Anadolu Mektupları", (Latince'den Çeviren: Çiğdem Dürüşken ve Erendiz Özbayoğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 2001.

Ramsay, William. M. The Letters to the Seven Churches of Asia. Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library. 1904.

Ramsay, William. Mitchell. Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası Çev. Mihri Pektaş. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. Sanat Yayınları. 252. 1960.

Saradi, Helen. "The Use of Ancient Spolia in Byzantine Monuments: The Archaeological and Literary Evidence", International Journal of the Classical Tradition, Vol. 3, No. 4, Spring. 395-423. 1997.

Sertel, Sinan. Olympos piskoposluk Kilisesi ve Vaftizhanesi Liturjik Taş Eserleri, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2017.

Sertel, Sinan. "Olympos Piskoposluk Kilisesi ve Vaftizhanesi Erken Bizans Dönemi Levha Örnekleri", Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 9 (1), 189-213, 2019.

Sheppard, Carl. D. Byzantine Carved Marble Slabs, The Art Bulletin, 1/51, 65-71. 1969.

Taft, Robert S. "Liturgy", The Oxford Dictionary of Byzantium. 2: 1240-1241, 1991.

Temple, Çiğdem. Konya/İkonion ve Çevresinde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi. 2013.

Texier, Charles. Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi III. (Çev. A. Suat). İstanbul: Çizgi Kitabevi. 95. 2002.

Tezcan, Hülya. Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu. 1989.

Türker, Ayşe. Çaylak. "Byzantine Architectural Sculpture From Akköy on the Middle Scamander Valley in Hellespontus". Hacettepe Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi Dergisi 1, 26. 201-218. 2009.

Westphalen, Stephan. The Byzantine Basilica at Priene. Dumbarton Oaks Papers. 54, 275-280. 2000.

Yeşiltaş, Tülay. Yalvaç Müzesindeki Bizans Dönemi Taş Eserleri. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale. 2012.

Yıldırım, Şener. Philomelion'daki (Akşehir) Bizans Dönemi Taş Eserleri. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2006.

Yıldırım, Şener. Side Antik Kentinin Bizans Dönemi Dini Mimarisi. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eskişehir. 2013.

Yıldırım, Şahin. "Tios-Tieion: Söylenecek Çok Önemli Birşeyi Olmayan Kenti, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 14. ed İlker Alp. Edirne: Trakya Üniversitesi. 206-242. 2017.

Yıldırım, Şahin. Tios-Tieion 2016 Yılı Kazı, Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları||, 39. Kazı Sonuçları Toplantısı (22-26 Mayıs 2017, Bursa), Cilt: 3. Ankara: TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. 147- 167.

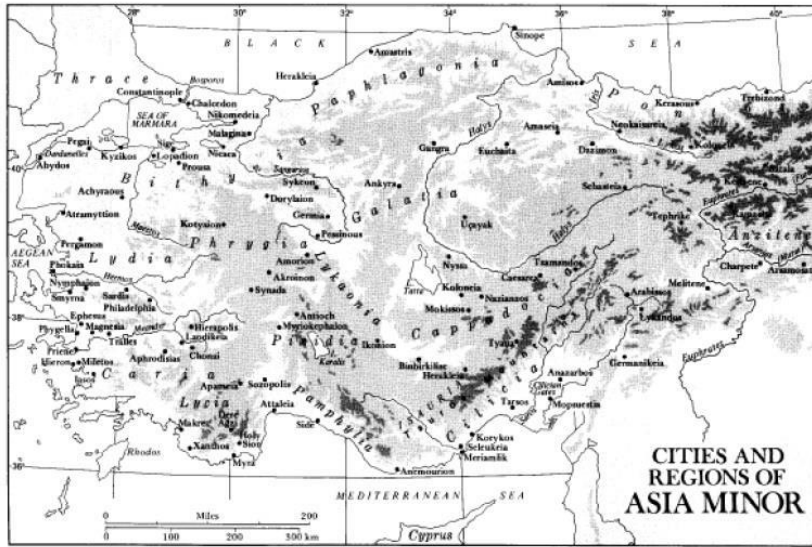
Yıldırım, Şahin - Dandrow, Edward - Williams, Lana - Bora, Ali ve Sinelli, Peter. Tios-Tieion 2017 Yılı Kazı Çalışmaları||, 40. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt. 3. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. 437- 448. 2018.

HERAKLEIA PONTİKE'DE (KARADENİZ EREĞLİ) TESPİT EDİLEN ERKEN VE ORTA BİZANS DÖNEMİ LEVHA ÖRNEKLERİ- Alı KIPRAMAZ

ŞEKİLLER:

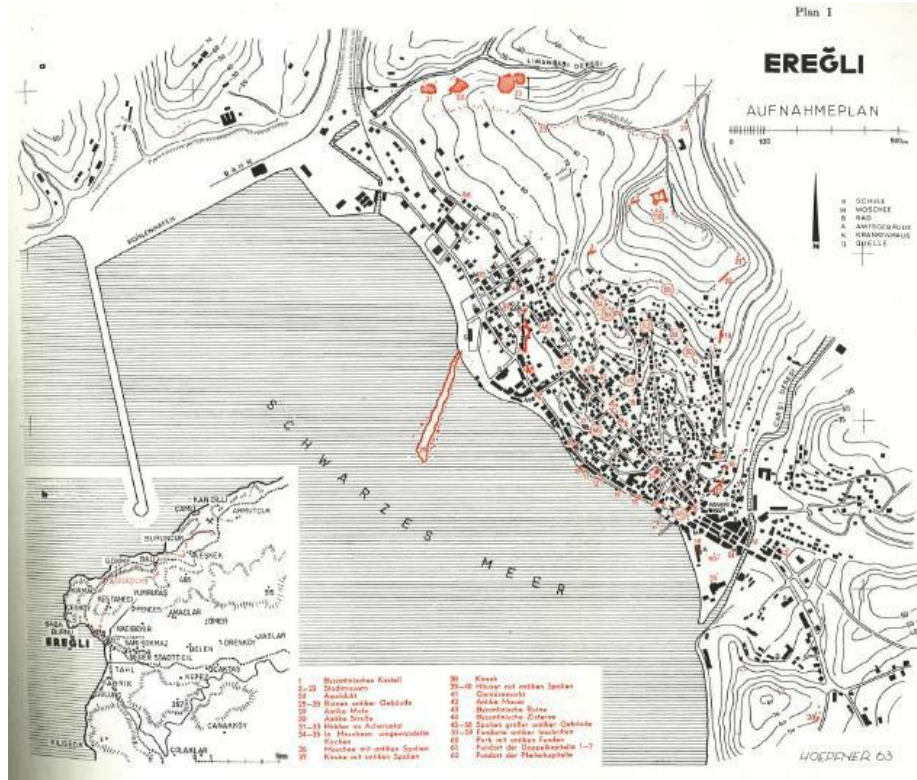

Şekil 1: Batı Karadeniz Haritası ve Herakleia Pontike Kenti (Anderson, 2009: 266).

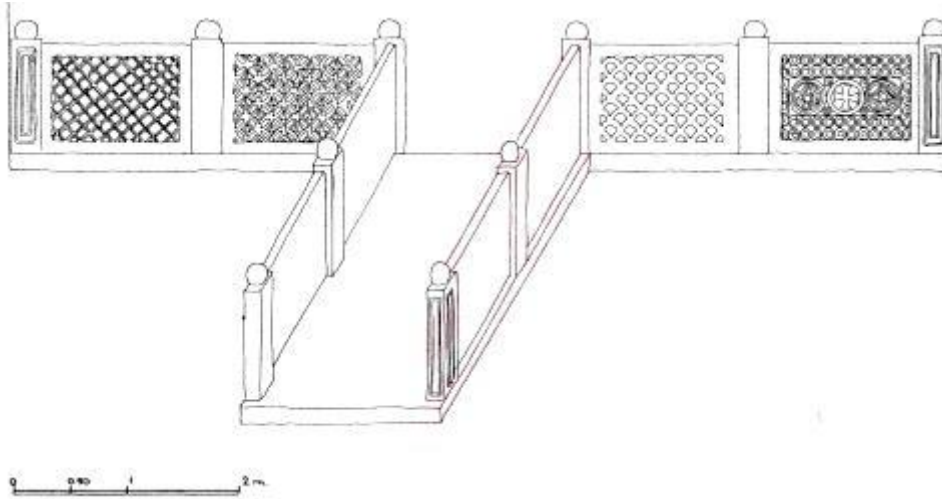

Şekil 2: Bizans Dönemi Anadolu'daki Bölgeler ve Paphlagonia Bölgesi (Foss, 1991, 206)

HERAKLEIA PONTIKE'DE (KARADENİZ EREĞLİ) TESPİT EDİLEN ERKEN VE ORTA BİZANS DÖNEMİ LEVHA ÖRNEKLERİ- ALI KIPRAMAZ

Şekil 3: Ereğli Çevresi ve Eski Kalıntıları. (Hoepfner, 1966)

Şekil 4: Templon, Solea ve Levhalar (Alpaslan, 1996, Çizim 45)

HERAKLEÍA PONTİKE'DE (KARADENİZ EREĞLİ) TESPİT EDİLEN ERKEN VE ORTA BİZANS DÖNEMİ LEVHA ÖRNEKLERİ- ALI KIPRAMAZ

Şekil 5: Kat. no. 1 (Kıpramaz, 2017)

Şekil 6: Kat. no 2 (Kıpramaz, 2017)

Şekil 7: Kat. no 3 (Kıpramaz, 2017)

Şekil 8: Kat. no. 4 (Kıpramaz, 2017)

Şekil 9: Kat. no. 5 (Kıpramaz, 2017)

Şekil 10: Kat. no. 6 (Kıpramaz, 2017)

Şekil 11: Kat. no. 7 (Kıpramaz, 2017)

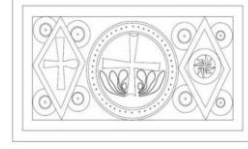

Şekil 12: Kat. no 8 (Kıpramaz, 2017)

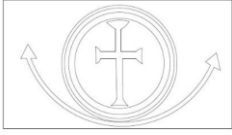
Çizimler

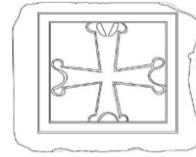
Kat. no. 1 (Kıpramaz, 2017)

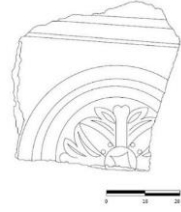
Kat. no. 2 (Kıpramaz, 2017)

Kat. no. 3 (Kıpramaz, 2017)

Kat. no. 4 (Kıpramaz, 2017)

Kat. no. 7 (Kıpramaz, 2017)